

TWEE VOORHISTORISCHE DOODENAKKERS
IN DE
NABIJHEID DER STAD WEERT, IN LIMBURG.

MEDEDEELING VAN

J. H A B E T S.

Overgedrukt uit de Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie
van Wetenschappen, Afdeling *Letterkunde*, 3de Reeks, Deel VII.

AMSTERDAM,
JOHANNES MÜLLER.
1891.

TWEE VOORHISTORISCHE DOODENAKKERS
 IN DE
 NABIJHEID DER STAD WEERT, IN LIMBURG.

MEDEDEELING VAN

J. HABETS.

Als wij hier eene beschouwing mededeelen over twee voorhistorische doodenakkers, onlangs nabij de stad Weert ontdekt, dan zijn wij echter niet voornemens om daarvan eene uitvoerige beschrijving te leveren, en te treden in bizonderheden over al de voorwerpen, die in de heide van Boschhoven en Eind gevonden en gedeeltelijk ook reeds beschreven zijn.

Onze vriend en stadgenoot de Heer C. Ubaghs heeft zich namelijk van deze taak gekweten in zijn bijdrage over: *De voor-Romeinsche begraafplaatsen tusschen Weert en Budel en Nederweert-Leveroy*¹⁾. Daar het onderzoek dezer twee begraafplaatsen evenwel alles behalve wetenschappelijk is geschied, er vele voorwerpen zijn verspreid of verloren geraakt en ook tengevolge daarvan het een en ander aan voornoemden schrijver is ontsnapt, zoo kan het niet anders dan nuttig zijn, ook datgene wat den Heer Ubaghs onbekend is gebleven en ons ter oore kwam, zoowel aangaande de opgraving zelve en het terrein, waar deze geschiedde, als aangaande de zoo even vermelde voorwerpen, op te teekenen en tot voorwerp van ons onderzoek te maken. Wij zullen de opdelving zelve in breede trekken schetsen en daarbij

¹⁾ Amsterdam, C. L. van Laagenhuysen 1890. 56 blad. in 8°. met VI platen, overgedrukt uit: *De wetenschappelijke Nederlander*, jaargang 1890.

onze eigen vondsten — die niet groot zijn — in het kort vermeldende, eenige aanmerkingen aan het door anderen reeds medegedeelde toevoegen.

In het voorjaar van 1889 ging bijna geen dag voorbij of men zag lieden uit Weert of uit den omtrek naar de heide van Boschhoven en van Eind trekken, gewapend met houweel en spade, om grafheuvels te zoeken en urnen te ontgraven en ze dan aan liefhebbers, tegen goeden prijs, te verkoopen. Deze doodenakkers waren door wijlen den heer P. M. Peters, onderwijzer te Tungelroy, ontdekt, die met een paar werklieden er een onderzoek verrichtte, toen op eens de nieuwsbladen zich met de zaak gingen inlaten en den omtrek in rep en roer brachten.

Het was bijzonder op warme heldere Zondagen, in den achtermiddag, dat het »pottenzoeken" met ijver werd gedreven. Honderde lieden, mannen, vrouwen en kinderen, zag men dan in die heide rondzwerfen en zich vergasten aan de nieuwigheid der onderneming, terwijl mannen en vrouwen, met spaden gewapend, den grond omwoelden. Geen heuveltje, hoe klein, hoe nietig ook, werd gespaard, want elke pot, die gaaf en ongeschonden uit den grond te voorschijn kwam, bracht minstens vijftig centen, ja tot een gulden op. Maar 't was ook daar niet altijd goud wat blonk; verreweg de meeste potten zaten verbrijzeld in den grond en in de meeste heuvelen vond men niets dan scherven en fragmenten van dorre doodsbeenderen met asch vermengd, die dan meestal door de pottenzokers op de plaats werden achtergelaten en door den wind verspreid.

Eene soort potten evenwel werd meer gezocht en duurder betaald dan de gewone. Het waren die, welke hetzij een afwijkenden vorm vertoonden, hetzij met vingerindrukken waren voorzien of met lijnen of ruitvormige insnijdingen versierd.

Ook vond men naast of in de potten vele voorwerpen, als vingerringen, armbanden, haarnaalden, »fibulae" enz. die tot sierraad van den persoon, wiens asch in de urn was verzameld, man of vrouw, hadden gediend, of lanspunten, stukjes draad met insnijdingen als versiering enz., voorwerpen in één woord, die als huisraad of wapentuig waren gebruikt. Deze waren alle van brons, en werden nog beter betaald dan de lijkurnen.

Dit gaf, zooals men licht kan bevroeden, aanleiding tot misbruik; pogingen werden aangewend ter vervalsching der graffomben en der voorwerpen, die er in werden gevonden, want de „auri sacra fames” is tot veel in staat. Op deze vervalschingen — die den oudheidkenner allicht verwarring konden veroorzaken — moet hier allereerst gewezen worden.

In de dagbladen werden meer dan eens de Weerter opdelvingen besproken en men heeft bericht dat te Boschhoven eene urn werd ontdekt, waarin een stalen dolk met bronzen heft werd gevonden, dat er koppen van ijzeren nagels aanwezig waren enz.

Wij hebben dezen veelbesproken dolk zelf gezien en in handen gehad, wij hebben werklieden ondervraagd, die de urn hebben gezien, waar de dolk van boven was ingeplant, maar niemand heeft ons kunnen zeggen, of de dolk in de urn zat toen deze werd opgegraven. Wel hebben wij van een geloofwaardig persoon, die bij de ontdekking dier urn aanwezig was, vernomen, dat de dolk elders was gevonden, namelijk bij sluis 16 onder Weert, maar dat hij hier dienst moest doen om den prijs der ontdekking te verhoogen. Het heft van dien dolk kwam ons voor tot een onbepaald tijdperk te behooren, het lemmer was bijna niet geroest en zóó scherp dat men een stuk hout er mee kon snijden. Dit ijzeren wapentuig moeten wij als een ondergeschoven, of indien men wil, als een twijfelachtig voorwerp uit onze begraafplaatsen verwijderen (Zie Plaat IV, fig. 6).

In het algemeen moet men voorzichtig te werk gaan bij het beoordeelen van oude voorwerpen, die in handen van een zeker soort liefhebbers vallen. Zij worden dikwijls op de zonderlingste wijze, ter mystificatie, opgeknapt en hersteld.

Wij zagen eenigen tijd geleden, een paar urnen uit de heide van Boschhoven met blijkbaar valsche sierraden voorzien. De fragmenten van zachte, in de zon of op het vuur gedroogde, potten leenen zich uitstekend tot zulke verfraaiingen der moderne nijverheid en de eigenaar geniet hierdoor het voordeel dat zijn waar met meer succes aan den man gebracht en beter betaald zal worden, indien ze onder zijn vernuftig snijmes of door een zachtsnijdend zaagje of vijltje eene lichte

verandering hebben ondergaan. Een flink modderbad geeft na de operatie aan deze voorwerpen hun oud, eerbiedwaardig aanschijn terug.

Toen eindelijk de pottenmarkt te Weert den gewilden aftrek niet meer had, omdat de liefhebbers meer dan overvloedig voorzien waren, kwam een vernuftige geest, geheel naar den aard der negentiende eeuwsche reclame-manie, op een echt nieuw denkbeeld: men las nu weldra in de kranten de volgende advertentie: »Na ontvangst van een postwissel van een gulden, zend ik franco vier planten zonnedaauw (*Drosera*, een vleeschetend gewas) en eene Germaansche urne plus minus 2000 jaren oud, gedolven uit de Germaansche begraafplaats te Boschhoven, als bloempot.»

Of die reclame aan haar doel heeft beantwoord, weten wij niet. In ieder geval vormt zij de laatste periode der ontdekkingsgeschiedenis van de twee voorhistorische begraafplaatsen bij Weert, waarover wij een woord wenschen te zeggen.

DE DOODENAKKER ONDER NEDERWEERT BIJ EIND.

Wanneer men den grindweg volgt welke van Leveroy naar Nederweert leidt, dan treft men bij de eerste huizen van het Nederweeter gehucht Eind, ter linkerhand langs den weg, eene zacht aanlopende hoogte in de heide aan, die omzoomd wordt door de Peel, die zich van Stramproy naar Ospel uitstrekt.

Op deze hoogte ter lengte van ongeveer 1000 passen en ter breedte van ongeveer 300, hadden de lieden uit den omtrek een groot kerkhof uit het voorhistorisch tijdperk omgewoeld. Toen wij den 9 December van het vorig jaar het terrein bezochten, waren wel een honderd vijftigtal graven geopend. Volgens het zeggen van een werkmán uit de buurt, die ons tot nader onderzoek en behulp, vergezelde en die ook vroeger aan de opgravingen had deelgenomen, was in den regel in elk graf ééne urn ontdekt; waar er meer gevonden waren, was de eene urn in de andere geborgen.

Deze urnen waren begraven onder ronde heuvels, twee of drie voeten hoog en twintig tot vijfzig voeten in doorsnede. Talrijke potscherven lagen verspreid op den grond, op enkele plaatsen was de grond wit van de gebleekte doodsbeenderen, die in kleine stukjes door elkander lagen. In de graven zelf zag men hier en daar houtskool afkomstig van den brandstapel. De overblijfsels van houtskool die wij onderzochten, schenen meestal afkomstig te zijn van eiken-, beuken-, of dennenhout en de fragmenten van urnen, hier door ons gevonden waren zoo broos, dat er geen enkele ongeschonden is bewaard gebleven, waaruit blijkt dat zij niet op het rad, maar uit de vrije hand bewerkt en in de zon of op het vuur gedroogd waren. Verschillende fragmenten droegen de sporen van den vuurgloed waaraan zij waren blootgesteld geweest, en hoogst waarschijnlijk hebben de meeste gediend om spijzen te koken, tot dat hun de eer te beurt viel om de overblijfsels van hunnen, aan 's levens maaltijd verzadigden, meester te ontvangen.

Uit de fragmenten die ik ter hand heb genomen kan men opmaken, dat de meeste buik- of bolvormig waren en een staanden halsrand, zooals de Germaansche potten in het algemeen, tot mondstuk hadden; dit mondstuk was in den regel zeer wijd.

De urnen waren uit slecht deeg gekneet, men vond er keisteentjes in en zij waren in het algemeen — gelijk wij zeiden — zoo broos, dat ze bij de geringste aanraking uit elkander vielen; echter kan ook de grondgesteldheid dezer begraafplaats wel mede oorzaak geweest zijn, dat de bewaring niet zoo volkomen was als elders. Het heidezand is hier gemengd met turfgrond en tengevolge van het naburig moeras, nat en vochtig, zoodat de urnen met water verzadigd, tot ontbinding zijn overgegaan. Daarbij komt dat de worteltjes der heideplanten door de barsten der urnen zijn gedrongen en die hebben doen splijten.

Op verscheidene plaatsen was de begraafplaats door een soort van landwal omgeven, wat wij ook op een Germaansch kerkhof in de heide van Heerlen en in die van Boschhoven hebben opgemerkt.

Geen enkel stukje metaal kwam — zooals ons een der opdelvers bevestigde — uit de graftomben van Eind te voorschijn, wel een teeken dunkt ons, dat zij van oudere dagteekening zijn, dan die van Boschhoven en zulks meenen wij ook op te maken uit de ruwheid van stof en vorm der fragmenten van aardewerk, die wij er aantroffen. Wel lezen wij in de verhandeling van den Heer Ubaghs over dit onderwerp, dat in een der urnen een voorwerp van ijzer is ontdekt, zoodanig door roest verteerd, dat het onkennelijk is geworden; het had 4 à 5 cent. lengte en geleek op een nagel, ofschoon dit niet kon zijn, omdat zich twee cirkelvormige lappen boven op den kop van het voorwerp bevonden. Of de heer Ubaghs zelf dit voorwerp gevonden heeft, dan of het hem door een der bovengenoemde »industrieelen" is verkocht, weet ik niet, maar in allen geval is dit het eenig aldaar gevonden stukje ijzer, dat hij in zijne beschrijving verklaart te hebben aangetroffen.

De lijkbussen, die hij gaaf uit dezen doodenakker heeft gered, zijn vier in getal en ze hebben den gewonen vorm der meeste Germaansche urnen, die elders worden aangetroffen. »Zij verschillen niet" — zegt hij — »van die welke tusschen Weert en Budel (te Boschhoven) zijn gevonden". Zij dragen sporen van sierraden, die met de nagels der hand in de versche potaarde zijn gekrabbt. Eene heeft nagelindrukken in den rand en twee anderen hebben diepe lijnen van de helft van den buik tot aan den voet.

Deze vreemde versieringen, dat ruwe en onbewerkte der stof, gevoegd bij de afwezigheid van metalen doet ons denken, dat deze begraafplaats zeer oud kan zijn. Maar bij gebrek aan nadere bescheiden onthouden wij ons van eene verdere beoordeeling.

BOSCHHOVEN.

Eene tweede vondst van grafurnen had in 1889 ten westen der stad Weert plaats.

Onder het gehucht Boschhoven, naar den kant van Budel, ten zuiden van den spoorweg van Roermond naar Antwer-

pen, tusschen de wachthuisjes 43 en 44, bevindt zich een stuk heidegrond tamelijk hoog gelegen, waarop zich eene menigte ongelijk verspreide heuvelen of verhevenheden bevinden, die niets anders zijn dan grafheuvelen. Wij telden er 246 op dit terrein, ongeveer 400 meter lang en ongeveer 180 breed; maar later bleek, dat er veel meer aanwezig waren; wij hadden namelijk enkel die welke in het oog vielen in rekening gebracht. Elk dezer grafheuvelen, zeer onregelmatig gelegen, is van 5 tot 20 passen in doorsnede.

Daarnaast, ten zuiden, ligt een bosch met kreupelhout en dennen beplant, waar wij nog een groot getal heuvels vonden, die evenwel door den eigenaar voor opgraving zijn gevrijwaard. Deze had voor zes of zeven jaren in dit bosch een twintigtal urnen opgegraven, die nog heden te Weert aanwezig zijn.

Het terrein van dit voorhistorisch kerkhof is, gelijk de geheele omtrek, effen en zanderig en met heidekruid bewassen; het behoort aan Mejufvrouw de Weduwe Glaudemans te Weert, die zich tegen de opdelvingen in massa niet verzet heeft. Door de begraafplaats loopen drie opgeworpen heuvelruggen of wallen, ongeveer 12 passen breed, die het terrein in drie deelen snijden, terwijl men in het naastgelegen bosch, nog vier zulke wallen aantreft. Het schijnen met opzet gemaakte afdeelingen van het kerkhof te zijn, gelijk aan die welke wij te Eind, te Heerlen en elders aantreffen.

De ongelijk verspreide grafheuvels vormen eene kleine hoogte, waaronder zich eene laag asch en houtskool bevindt, waarin de lijkurnen rusten. In enkele fragmenten van de houtskolen die wij ter hand namen, erkenden wij eikenhout en berkenhout.

Dit alles was afkomstig van den brandstapel waarop het lijk van den overledene tot asch werd verbrand. Wij hebben opgemerkt dat in meerdere gevallen het »ustrinum" zich niet bevond op de plaats zelve der begraaving, maar er naast, en dat die plaats ongeschonden was gebleven. De grootte van zulk een brandstapel hebben wij uit de sporen, die hij heeft achtergelaten, kunnen opmaken. Zij hadden of eene

vierkante of eene ronde gedaante, naar het schijnt vijf tot zes meter in doorsnede. Andere overblijfsels, waaruit men de gedaante der brandstapels kon opmaken, werden niet gevonden en wij gelooven niet dat zij met dezelfde zorg werden aangelegd, als de Romeinen daaraan besteedden. Deze, trouwens, trokken hunne stapels hoog in de lucht op, wakkerden het vuur aan door olie en hars in de vlammen te gieten, legden onder den houtstapel kleine oventjes aan, om met een blaasbalg lucht in het vuur te kunnen brengen; ook bouwden zij hunne stapels tusschen vier zware stijlen of palen van hout, die met elkander verbonden werden door dwarshouten. Aan elken paal werd het dwarshout gehecht door eenen zwaren langen nagel, met dikken kop, welke nagels regelmatig, vier in getal, bij de opgravingen worden teruggevonden en daar zij aan de punt zijn omgebogen, leeren zij ons ook de dikte der palen en dwarshouten kennen.

Niets van dat alles vindt men echter in de »ustrina" der Weertsche heide. Geen enkel voorwerp, geen enkel teeken, dat op voorzichtig overleg wijst, is daar ontdekt, want het volk, dat hier zijne dooden begroef, was nog verwijderd van al die aandacht, die de versijnde beschaving der Romeinen aan het begraven hunner dooden besteedde. Alleen het verbranden der lijken en het bewaren der assche in urnen had dit minder beschaafd volk met de Romeinen gemeen.

Het gebruik om op de asch der dooden grafheuvels op te werpen is zoo oud, dat men deze reeds in den steentijd kan aanwijzen. Het heeft bestaan tijdens de Romeinsche overheersching en werd overgenomen door de Christenen, ja, bestaat nog heden op de dorpskerkhoven bij ons in Limburg en ook elders, waar elk lijk dat begraven wordt, door een heuvel in den vorm eener doodkist, wordt aangeduid,

»De Germanen," zegt Tacitus, zochten met hunne uitvaarten geen eerbejag: »Funerum nulla ambitio." Dit alleen namen zij in acht, dat de lijken van beroemde mannen met bepaalde houtsoorten verbrand werden. Den brandstapel overlaadden zij met kleederen noch met reukwerk. Elkeen werden zijne wapenen en sommigen hun paard medegegeven. Uit zoden rees het graf. De zware en drukkende eer der grafmonu-

menten versmaadden zij, als lastig voor den overledene. Klachten en tranen legden zij spoedig, smart en droefheid maar spade af. Voor de vrouwen was het treuren betamelijk, den mannen het gedenken. „Feminis lugere honestum est, viris meminisse”. Zoover Tacitus. ¹⁾

De voornaamste inhoud der grafheuvelen van Boschhoven kan men wat de bewerkte stoffen aangaat in twee hoofdsorten indeelen, namenlijk in voorwerpen van gebakken aarde en in voorwerpen van metaal. Wij zullen over beide sorten een woord zeggen.

A A R D E W E R K.

Het aarden vaatwerk in de heide van Boschhoven gevonden verschilt niet zoo zeer door vorm als wel door samenstelling van wat te Eind wordt aangetroffen. Het deeg waaruit het gevormd werd is minder ruw, beter doorkneed en niet zoo erg met keisteentjes en kiezel vermengd en al zijn de wanden wel is waar niet op de draaischijf gepolijst, zoo zijn vele toch blinkend en glad en vrij goed gevormd. Men kan duidelĳk opmerken dat ze van buiten met nat, fijn leem bestreken en glad gemaakt werden. Alle hebben een doffe, geele kleur en zijn ten deele zwart of roodachtig geworden door het vuur, waarop zij, misschien wel als keukengereedschap, gestaan hebben. Dat zij vrij uit de hand gevormd zijn, bewijzen de streken der hand, die op de wanden, zoowel van buiten als van binnen, zijn achtergebleven.

Indien wij onze potten uit een aesthetisch oogpunt beschouwen, dan zien wij, dat zij nog ver van de edele vormen, die het Romeinsche aardewerk kenmerken, verwijderd zijn. Men vindt er niet dat fijn gekozen deeg van pijpenaarde, of van Samosche zegelaarde, men vindt er niet die liefelijke kleine drinkbekertjes, die fijne zalfvaasjes, die elegante bakjes, schoteltjes en kommetjes, die met zorg gevormde en gebakken urnen, wier vormen en samenstel een kunstenaar in het vak

¹⁾ CORN. TACITUS, *de moribus Germ.* XXVII, Uitgaaf van SCHRANT, p. 206.

verraden. Neen, de pottebakkers te Boschhoven waren geene kunstenaars in den zin, waarin wij dat woord gewoon zijn te gebruiken; maar hunne voorwerpen waren toch niet geheel van kunstzin ontbloot en de aardvormers werkten naar vaste modellen, die alom verspreid waren, en die ook elders worden gevonden.

Wij bemerken verder dat zij, wat den vorm betreft, twee richtingen volgden, die overal in onze streken, bij urnen van Germaansche oorsprong, gedurig voorkomen.

De eerste vorm van dit vaatwerk is bolvormig, terwijl de buik van de tweede soort niet boogsgewijze is gevormd, maar een uitspringenden hoek maakt.

Indien wij niet beter wisten, zouden wij haast zeggen dat zij deze twee richtingen aan de twee volkeren, die na hen onzen bodem veroverden, namelijk de Romeinen en de Franken, hadden overgeleverd. Aan de Romeinen viel de rondboog en aan de Franken de half gothieke hoekvorm, ten deel.

Al deze urnen, hetzij bol- of hoekvormig, hebben een staanden hals of mondstuk, een bizonder kenmerk dat wij nòch bij het Romeinsche, nòch bij het Frankische aardewerk terug vinden.

Wat de grootte der urnen van Boschhoven betreft, deze is zeer verschillend; wij bezitten eene urne die 41 centim. hoog is, terwijl evenwel de meeste kleiner en lager zijn.

Er is zelfs een soort potten gevonden, die maar drie of vier centimeter hoog waren. Deze kleine potjes en bolvormige vaasjes met wijde opening, waren wellicht drinkschaaltjes, die de personen uit het gevolg van den lijkstoet dan gebruikt hebben om hunne offers te plengen. Zij werden in den regel òf naast de lijkurnen gevonden òf daar binnen tusschen talrijke beenderen en assche van mannen, vrouwen en kinderen ontdekt. Wellicht zijn ze met deze in de urnen geraakt.

De kleine potjes hebben eenen geheelen anderen vorm dan de groote vazen en urnen, men vindt ze zelden versierd en ze vertoonen nu eens den vorm van een klein schaalteje of kelkje (Plaat I, 3 en 4), dan weder die van een buikvormig kruikje. Enkele hebben zeer oorspronkelijke oortjes ter

aanvatting of ter doorlating van een riem (Plaat II, 7, Plaat III, 3). Er zijn er zonder voetje, die van onder spits bijloopen, gelijk de Romeinsche »dolia'' en niet kunnen staan of men moet ze in den grond plaatsen of op een drievetje zetten (Plaat II, 2, 8, 13, Plaat III, 1, 3, 5). Andere zijn plat en hebben den vorm van schoteltjes (Plaat I, 5 en Pl. II, 1), of kommetjes, bekertjes en bakjes. (Plaat II, 1, Plaat III, 4, 5, 7). Wij hebben zelfs een kommetje gezien met vier pooten gelijk aan die onzer moderne keteltjes (Plaat III, 6) en de Heer Ubaghs is in het bezit van een potje in den vorm van een waterremmertje met twee ooren.

Nog hebben wij twee urnen gezien, die toegedekt waren met dekseltjes, wat evenwel niets nieuws is, aangezien Janssen in 1832 reeds zulke gedekte urnen vond in een Germaansch kerkhof te Kalbeek bij Kleef. ¹⁾ (Plaat I, 6 en II, 12.)

Wat nu de ingekrabde versieringen aangaat, deze komen zelden voor en het zijn nu eens vinger- en nagelindraken in het natte deeg, waardoor men gelijk op plaat I, 5 den rand van een urne versierde, dan weder met een stokje, een beentje of een ander spits voorwerp gekrabde puntjes, drie- of vierhoekjes en dunne lijnen rondom den pot of van boven naar beneden aangebracht ²⁾. Sierraden en relief of met verf er op zijn hier niet gevonden en komen ook elders zelden of nooit voor. Al het vaatwerk is nog primitief, maar wijst toch op eenig aesthetisch gevoel bij den maker. Een onzer potten heeft zelfs een ingekrabd teeken, veel gelijkende op de grafitti welke men op Romeinsch vaatwerk aantreft. Er staat *LIK*,

B R O N S.

Meer kunstwaarde en smaak treft men aan in de voorwerpen van brons, die uit de urnen en graven der Boschhovensche heide te voorschijn kwamen. Wij denken dan

¹⁾ JANSSEN, *Gedenksteenen der Germanen en Romeinen*, p. 12.

²⁾ Zie enkele potten met ingekrabde sieraden bij UBAGHS plaat III, 12, 13, 14.

ook dat deze bronzen instrumenten niet op de plaats of in de buurt werden vervaardigd, zooals dit met de potten en grafurnen kan hebben plaats gehad, maar dat zij onzen heidebewoners door ruilhandel zijn verstrekt geworden. Deze ruilhandel was volgens Tacitus nog ten tijde van de overheersching der Romeinen in zwang.¹⁾

Ziehier de beschrijving van enkele voorwerpen die gevonden werden en door ons zijn gezien, en waarvan ons eene teekening werd verstrekt. Op plaat IV, fig. 3 en 4 zijn twee bronzen ringen, gedeeltelijk open, met ingekrabde versiersels en zwaar met kopergroen bezet, voorgesteld. Van den eenen is de punt afgebroken, de andere is gaaf. In den regel beschouwt men deze voorwerpen als armbanden en wij gelooven, dat in werkelijkheid dit zoo is, maar de onze schenen daarvoor te stijf, te zwaar en te onbuigzaam. Wij dachten dat het veeleer handvatsels van een kist waren geweest, die bij de begrafenis hadden dienst gedaan. Plaat III, fig. 11 en 12 verbeelden fragmenten van zulke ringen. De heer Ubaghs vond op de begraafplaats te Boschhoven ook zulke armbanden, waarvan er een paar met de onze overeenkomen.²⁾

Het bezwaar aan de buigzaamheid dezer armbanden ontleend, verliest evenwel zijn bewijskracht, wanneer wij die voorwerpen van naderbij beschouwen. Dan zien wij dat de zware armbanden met den hamer zijn bearbeid geworden en buigzaam gemaakt; sporen van hamerslagen treft men aan op verscheiden plaatsen, bijzonder aan de uiteinden. Tot datzelfde doel werken misschien mede de diepe insnijdingen die men op de oppervlakte aantreft. Onze armbanden schijnen in een vorm te zijn gegoten en later door een bronswerker te zijn afgewerkt.

Wat nu de ringen betreft, die als sieraad dienden, deze zijn overigens in Germaansche graven niet zeldzaam.³⁾ Tacitus verhaalt nog van een ander soort ringen bij de Germanen in gebruik. »De dappersten onder hen,» zegt hij,

¹⁾ TACITUS, *De moribus Germanorum* V.

²⁾ UBAGHS l. c. p. 26—27.

³⁾ JANSSEN, *Gedenksteenen der Germanen en Romeinen* p. 27.

»droegen een ijzeren ring als boei, iets wat voor den volke smadelijk was, totdat zij zich door het verslaan van een vijand, daarvan vrijmaakten.»¹⁾

2. Een ringetje van saamgewonden bronzen draden, hoogstwaarschijnlijk een vingerring; het is door het kopergroen zeer verdorven en dreigt te vergaan. Dit voorwerp is te klein voor een mansvinger, maar kan aan die eener vrouw zeer goed passen. (Plaat IV, fig. 5.) De heer Ubaghs vond ook zulk een ring, tegelijk met verscheidene fragmenten.

3. Een prachtige en goed bewaarde lanspunt met eene blinkende korst van kopergroen overdekt. Zij heeft eenen hollen schacht die tot boven in het platte lemmer loopt. In dezen schacht bevindt zich eene opening, om dezelve in den steel vast te hechten (Plaat IV fig. 2). Wij zagen dit voorwerp bij een werkman te Weert, die het niet wilde verkoopen. De heer Ubaghs vond een lanspunt van gelijken vorm. In ons Limburgsch Museum zijn twee dergelijke maar spitsere toeloope lanspunten, een afkomstig uit Berg-Terblijt en de andere uit St. Joost bij Echt, ten toon gesteld.

P. Ophees.

4. Bronzen draad, schijfvormig opgerold, afkomstig van eene »fibula» of van een ander lijfsieraad. Zij bestaat uit acht spiraalwendingen en eindigt met een rechtstaand gedeelte (Plaat IV fig. 1).

5. Twee fragmenten van kleine spiraalsgewijze gedraaide ringetjes van getrokken draad. (Plaat III fig. 12).

6. Eene bronzen naald met oog (Plaat III fig. 13). Zulke naalden van brons komen ook in het Romeinsch tijdperk voor, alhoewel toen ijzer en staal overvloedig in den handel waren. Maar dewijl het brons buigzaam is en niet breekt of roest, gaven ook de Romeinen in vele gevallen den voorkeur aan bronzen naalden, spelden en stiften, boven die van ijzer.

7. Eindelijk noemen wij nog een bronzen knopje of »fibula» zeer kunstig bewerkt en van binnen voorzien van een doorn, waar men een riempje door kan steken²⁾.

¹⁾ Tacitus, *De moribus Germanorum* XXXI.

²⁾ Verscheidene dezer voorwerpen zijn in bezit van den Heer van der Straten, hoofd der school te Weert, die ook de goedheid heeft gehad de

Deze zijn de voornaamste gereedschappen in brons, die ons uit de begraafplaats van Boschhoven zijn bekend geworden. De Heer Ubaghs verklaart dat hij daar meer dan 100 stukjes brons heeft ontdekt. Dit is voorzeker eene rijke vondst, aangezien deze voorwerpen in den regel niet talrijk voorkomen. Onder de voorwerpen uit de steenperiode, als dusdanig goed gekenschetst, is mij alleen bekend het vuursteentje op plaat IV, fig. 7.

De Heer Ubaghs geeft in zijn opstel de bestanddeelen op van een bronzen armband in een der lijkbussen te Boschhoven gevonden. Deze bestond uit:

koper	86.037
tin	9 432
lood.	4.108
zink.	0.415
verlies	0.008
	<hr/>
Te zamen	100.000

De kleine hoeveelheid zink — voegt hij er bij — is toe te schrijven aan andere metalen, die bijna nooit chemisch zuiver zijn, maar altijd min of meer met andere stoffen bezwangerd. Het lood is mogelijk wel in die verhouding bij de bronsalliage gevoegd, maar kan ook, door het tinerts, hetwelk dikwijls in vereeniging met looderts voorkomt, in die verhouding in de bronsalliage gekomen zijn ¹⁾,

De analyse van bronzen voorwerpen, elders in Limburg gevonden, geven cijfers die niet veel van deze verschillen. Een bronzen beitel met gesloten schacht, gevonden te Pietersheim (Lanaken) gaf 80.50 percent koper, 10.41 tin en 8.19 lood; een ander met open schacht gaf 80.20 koper, 14.94 tin en 3.70 lood; een beitel met open schacht gevonden te Berg-Terblijt gaf 89.90 koper en 10.13 tin. Deze verhoudingen zijn verschillend van de latere brons-

meeste platen te teekenen, die wij hier bijvoegen. Wij zeggen dezen vriendelijken en voorkomenden man hier gaarne onzen openlijken dank voor de verleende hulp.

¹⁾ Ubaghs, *De voor-Romeinsche begraafplaatsen* p. 32.

alliages. Een bronzen voorwerp uit de opgraving van een Romeinsche villa van de 3de eeuw onzer tijdrekening, te Houthem, bij Valkenburg, gaf:

koper.	71.60
lood	20.60
tin.	7.80
te zamen	<u>100.00</u> ¹⁾

Er bestaat dus een werkelijk onderscheid tusschen het brons der Romeinen en dat uit den tijd der bronsperiode en meer bepaald uit den tijd, dat het kerkhof te Boschhoven, werd aangelegd. In het Romeinsch brons uit Houthem is het lood in eene groote hoeveelheid vertegenwoordigd.

Hierboven hebben wij bemerkt dat de kunstbeschaving, die wij in de bewerking der lijkurnen en potten aantreffen, ons niet op gelijke hoogte scheen te staan als die van de voorwerpen uit brons vervaardigd. Dit onderscheid treft men bijna overal elders in ons vaderland aan en wij hebben dit toegeschreven aan de omstandigheid, dat de bronzen voorwerpen niet hier zijn vervaardigd, maar door zwervende kooplieden uit andere, meer beschaafde, streken aan onze voorouders te koop werden aangeboden. En inderdaad, tot hiertoe heeft men geene matrijzen of vormen of andere werktuigen ter afgieting gevonden, die ons op eene inlandsche industrie konden wijzen. Wel heeft men voorwerpen in menigte in den grond bijeen gevonden, maar deze kunnen van een verborgen schat of van koopwaren afkomstig zijn, die in den grond werden begraven uit angst voor diefstal. Zulk een verborgen voorraad hebben wij zelf ontdekt en opgegraven te Berg-Terblijt bij Valkenburg ²⁾. Maar zij leveren ons geen bewijs voor het bestaan eener industrie van bronsgieters in ons vaderland.

De kunstenaars die het brons der Boschhovensche heide bearbeidden, waren menschen van vernuft, zeer vaardig in

¹⁾ Jos. HABETS, *Découvertes d'antiquités dans le duché de Limbourg*, t. II p. 20, 21.

²⁾ *Zie Publ. etc. du Limb.* II p. 207.

de kunst van gieten en het maken van vormen uit leem, potaarde of sjeen, zij kenden het gebruik der beitels, hamers, zagen vijlen en andere gereedschappen. Ook het middel om staven brons tot dunne draden te trekken of door zware cylindrs te pletten was hun niet onbekend, terwijl zij daarna de versieringen meestal met hamer, beitel of vijl, ook wel met naald of boor aanbrachten ¹⁾.

Te midden dezer beschouwing dringt zich wellicht de vraag op, in hoever wij hier te doen hebben met de rust-plaats van eene bevolking, die uitsluitend in de bronsperiode geleefd heeft en geen ander metaal kende.

Om hierop te antwoorden moeten wij de zaak hooger opvatten.

De voorhistorische onderzoekingen, die sedert tal van jaren hebben plaats gehad, leeren ons twee groote beschavingsperioden kennen, welke hier en in bijna alle bekende deelen der wereld elkander opgevolgd zijn. Deze zijn bekend onder de namen van steenperiode en metaalperiode. Beide worden in onderperioden verdeeld.

De eerste bewoners van bijna alle onderzochte wereldtreken kenden geen metaal en moesten om hunne wapenen en werktuigen te vervaardigen hun toevlucht nemen tot steen en tot beenderen, bizonder tot den vuursteen. Deze werd bewerkt tot bijlen, beitels, lanssen, messen, krabbers, zagen, hamers enz. Hun bijl was in den regel amandelvormig gekapt en liep aan de punt plat en scherp bij, terwijl het einde in hout, hoorn of been kongestoken worden, om als stoot- of slagwapen te dienen. Al deze wapenen waren in den aanvang ruw gekapt. Uit den inhoud der hollen, waarin deze oermensch vertoefde kan men opmaken, dat hij ook in ons land oorspronkelijk geleefd heeft met den mammoth, den beer en de hyaena der hollen, die toen deze streken bevolkten. Zijne ruwbewerkte wapenen van steen vindt men naast de overblijfsels van bovengemelde dieren.

¹⁾ Zie VON TRÖTSCH, *Die älteste Bronze-Industrie in Schwaben*, in de *Württembergische Vierteljahrhefte*, 1889 I en II p. 82.

De oudere steenperiode gaat langzamerhand in de jongere, de neolithische periode, over; een scherpe overgang bestaat er niet. Aan deze periode schrijft men de verbetering en verfraaiing der vuursteen-wapenen toe, die nu niet meer uitsluitend ruw gebruikt, maar ook glad op een anderen steen geschuurd of geslepen werden. Het lijdt geen twijfel of ook in dit tijdperk bleven de gekapte vuursteen voorbestaan naast die met zorg gepolijst waren, want niet ieder zal de lust, den tijd of de gelegenheid hebben gehad, om zijne steenen werktuigen te verfraaien en op te knappen. In dit tweede tijdperk zien wij de huisdieren verschijnen.

Op het einde van de neolithische periode verschijnt het brons, in onze streken van elders ingevoerd, dat eene groote vooruitgang in de beschaving brengt. Men ruilt vellen, vee en amber tegen bronzen beitels, zwaarden, lanspunten, lijfsierraden. Elkeen haakte naar metaal en de vroeger hooggeschatte vuursteen verloor zijne waarde. Men moet evenwel niet denken dat het brons in eens den vuursteen verdrong en buiten gebruik zette; neen, de duurte en de schaarschheid van het metaal was de oorzaak dat de steen bij den gemeenen man en de armere bevolking nog langen tijd in gebruik bleef en wij overdrijven niet, indien we beweren, dat de vuursteen, gedurende het bronstijdperk nooit uit de samenleving verdwenen is. Door het bewerkt ijzer, een metaal dat bijna overal in groote hoeveelheden gevonden wordt, werden allengskens en de bronzen en de steenen werktuigen afgeschaft.

Ziedaer in korte trekken de gang van zaken in het gebruik van steen en brons, zooals dat zich door vele en nogmaals vele eeuwen bij onze voorvaders ontwikkeld heeft.

Indien wij nu de bovengemelde indeelingen in het oog houden en wij ons afvragen tot welk dezer tijdperken ons kerkhof van Boschhoven behoord heeft, dan is er geen twijfel of wij moeten antwoorden dat het werd aangelegd in de bronsperiode.

Wij hebben geene bewijsgronden kunnen vinden om anders te oordeelen. Maar de heer Ubaghs spreekt ook — al is

het maar sporadisch, van gevonden steen, koper en ijzer. ¹⁾ Is dit zoo — en wij hebben geene reden om er aan te twijfelen — dan kan ons gevoelen nog nader bepaald worden. Wij brengen dan ons kerkhof tot den laatsten tijd dier periode. Daarop wijzen trouwens ook de schoone vormen van het brons en de zuivere lijnen van het aardewerk, die evenwel essentieel verschillen van de klassieke vormen der voortbrengsels van de Grieken en Romeinen en geheel op zich zelve staan.

Voor aler deze beschrijving te eindigen zullen wij een blik werpen op het leven der Germanen door Tacitus met zooveel liefde en zorg beschreven en daaruit eenige gevolgtrekkingen afleiden. Wij zullen dan zien dat de bevolking der Boschhovensche heide, met de Germanen van Tacitus zooveel overeenkomst heeft, dat wij er niet aan kunnen twijfelen of beiden behoorden tot denzelfden stam, alhoewel niet tot denzelfden tijd.

Tacitus verhaalt dat de Germanen uitgestrekte gronden in bezit namen en onderling verdeelden en dan akkers aanlegden, die ze om het andere jaar lieten braak liggen. Zij bewoonden geene steden, duldden niet dan verstrooide woningen en woonden afgezonderd en van elkander gescheiden bij eene bron, bij een akker of bij een bosch. Zij gebruikten bij het bouwen hunner huizen nòch metselsteenen nòch daktegels, maar ruwe stoffen zonder bevalligen vorm. Ook pleegden zij onderaardsche holen te graven, als toevluchtsoord tegen de koude voor de menschen en tot bergplaats der levensmiddelen. ²⁾

Tacitus leert ons verder dat ten zijnen tijde, door de Germanen van het binnenland nog ruilhandel werd gedreven: »permutatione mercium utuntur" en dat bij deze lieden ook geen groote voorraad van bewerkt ijzer bestond: »ne ferrum quidem superest" ³⁾ Op den laagsten trap der

¹⁾ Wij zelve hebben op plaat IV, fig. 7 een gekapt vuursteentje geteekend, hetwelk op het kerkhof te Boschhoven werd gevonden.

²⁾ TACITUS, *De moribus Germanorum*. XVI.

³⁾ Id. V, VI.

beschaving stonden toen de Finnen, die wel is waar geene Germanen waren, maar in hunne buurt woonden en bij deze gelegenheid een getuigenis kunnen bijbrengen. »Deze zijn, zegt voormelde schrijver, ongemeen woest en arm, zonder wapenen, zonder paarden, zonder woningen. Zij voeden zich met kruiden, kleeden zich met vellen en slapen op den grond. Hun eenige toeverlaat is de pijl van hun boog, die zij bij gebrek aan ijzer met scherpe beenderen spits maken.» Wat Tacitus over de begrafenisplechtigheden der Germanen verhaalt hebben wij hiervoor reeds vermeld. ¹⁾

Indien deze mededeelingen van den Romeinschen schrijver ons een denkbeeld geven van den Germaan der Romeinsche overheersching dan zien wij uit de vondsten in de heide van Boschhoven gedaan, dat toen de toestand, waarop deze voorwerpen wijzen, nog niet geheel was veranderd. De bewoners van die heide kenden uitsluitend of bijna uitsluitend het brons. Zij begroeven, gelijk de Germanen, hunne dooden niet, maar verbrandden hen tot asch en verborgen die asch in urnen, tegelijk met hun lijfsierraden en met hun wapentuig. Hunne woningen moeten leemen hutten of holen in den grond geweest zijn, aangezien er naast die honderde begraafplaatsen, geene overblijfsels van zijn gevonden.

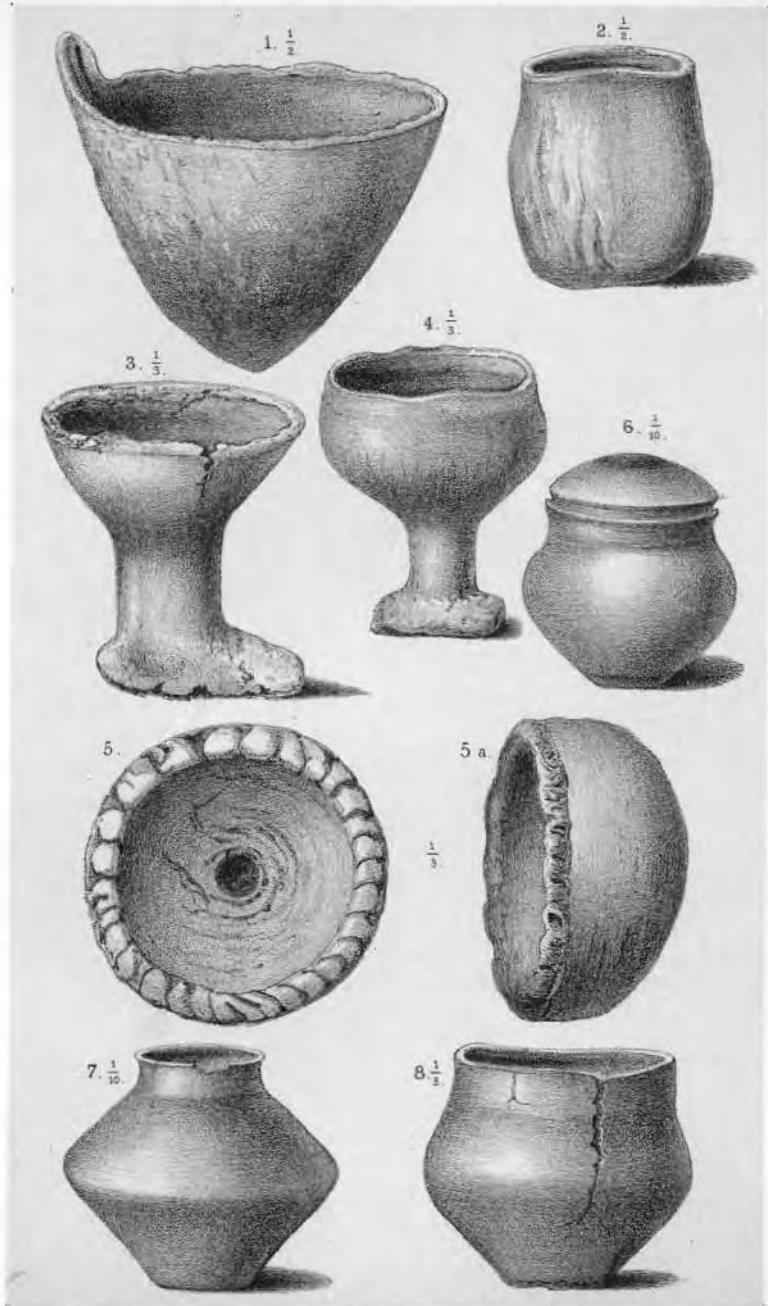
Voorts gelijken hunne grafurnen veel op die der Germanen uit het ijzertijdperk en op die uit den tijd dat er naast de Germaansche voorwerpen ook Romeinsche »fibulae'', munten en potten in de grafheuvels met het lijk begraven werden.

Aan de bewoners van Boschhoven was wellicht in de verdeling der akkers een wild- en boschrijke streek aangewezen, om te leven van de jacht en niet van den akker. Vandaar dat men hunne begraafplaatsen in het midden der woeste heide in eene magere dorre landstreek aantreft. Maar het is ook mogelijk dat zij uit de vruchtbare akkers door oorlog, partijzucht of vijandschap verbannen waren. Immers zoo iets zien wij ook plaats grijpen bij de latere Germanen, die door de

¹⁾ Id. XLVI.

Romeinen naar de heide gedreven werden, terwijl de overwinnaars het vette gedeelte der aarde voor zich hielden. Talrijke opdelvingen van villa's en grafheuvels in Limburg en elders hebben dit gevoelen bevestigd.

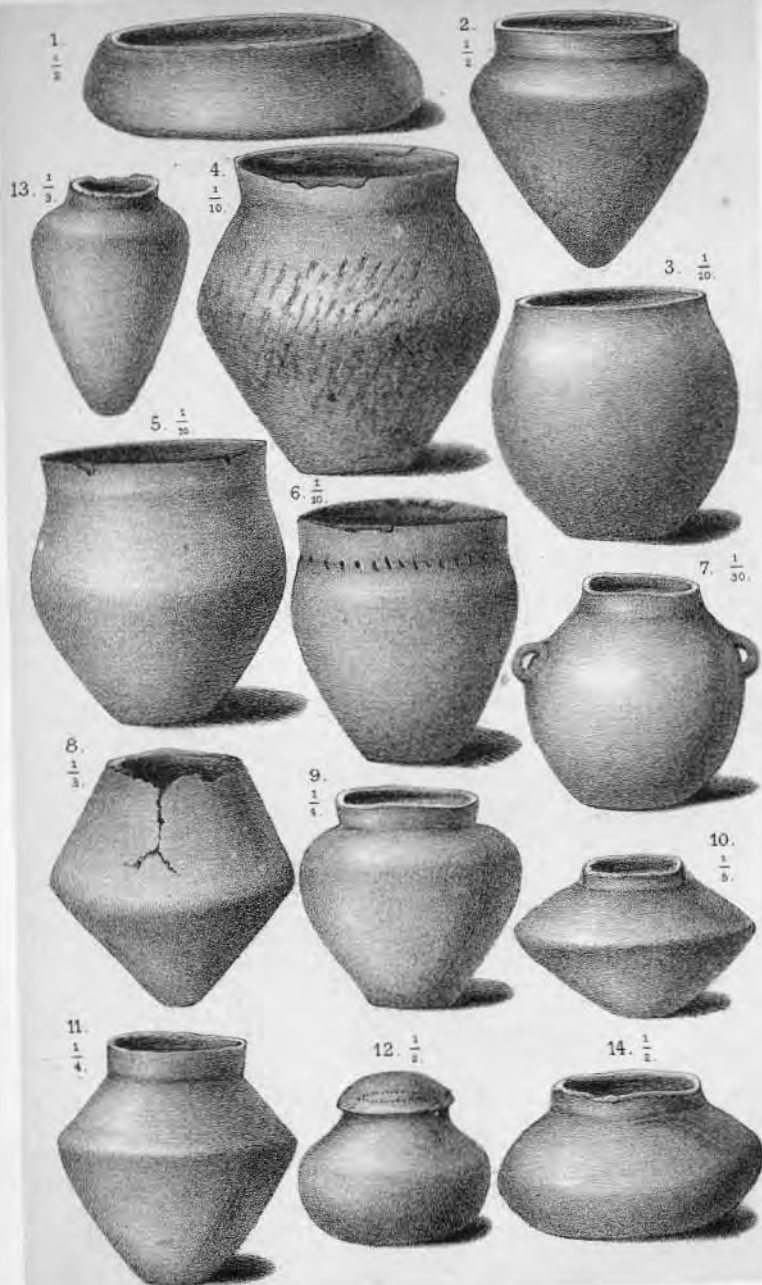
Uit dit alles kunnen wij besluiten, en hiermede eindigen wij onze beschouwing, dat wij in de bewoners der heide te Boschhoven Germanen aantreffen, die op het einde van de bronsperiode, maar vòòr de komst der Romeinen hier hebben gewoond en geleefd. Over de begraafplaats van Eind is ons te weinig bekend om een bepaald gevoelen er over te vormen en uit te spreken. Ik verklaar dan ook liever dat ik er niets belangrijks over weet mede te deelen, dan dat ik deze vergadering met bloote gissingen zou ophouden, die wellicht later zouden blijken ongegrond te zijn.

J.Habets del.

F.W.M. Tray impf

A.J.Werdal lith.

J. Habets del.

P. W. M. Trap impr.

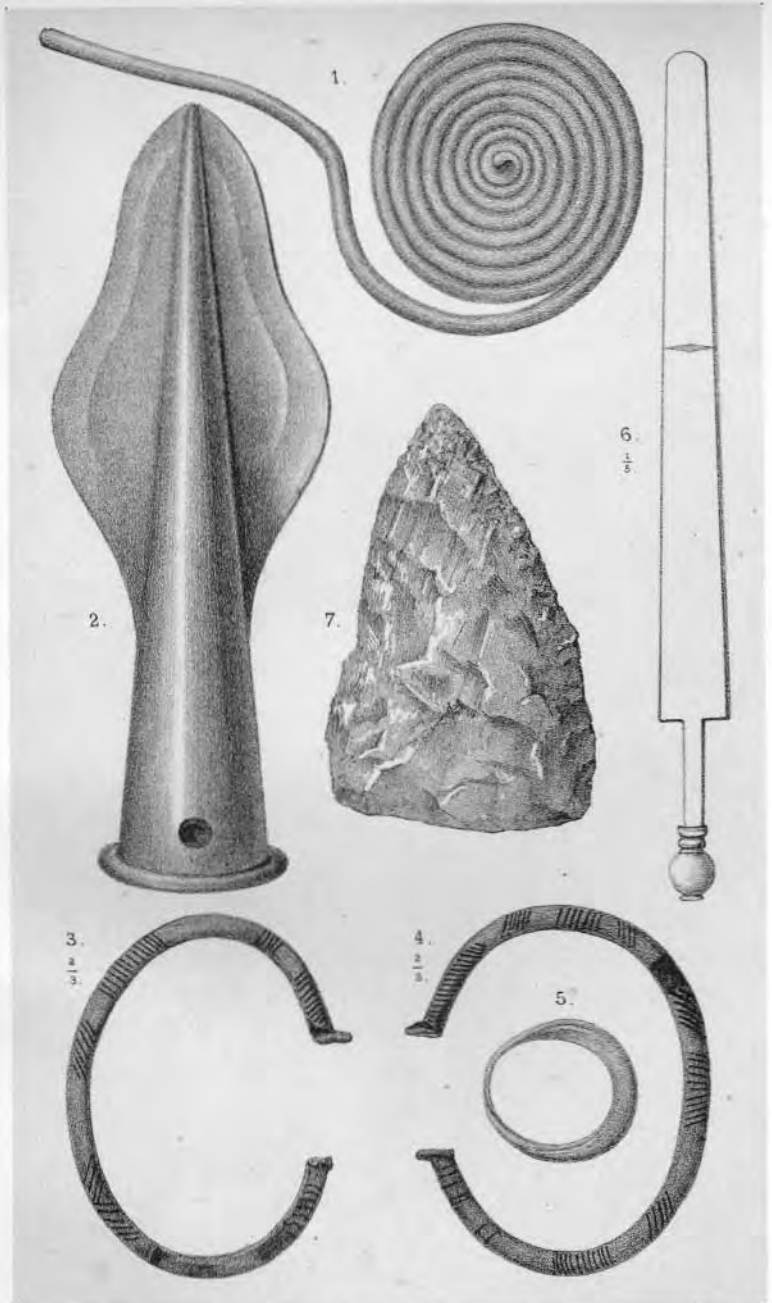
A. J. Wendel lith.

J. Habets del.

P. W. M. Trapp impr.

A. J. Wendel lith.

J.Habets del.

P.W.M. Trap impr.

A.J. Wendel lith.

VERSL. & MEDED. AFD. LETTERK. 3^e R. DL. VII.